

KOSATÍK, Pavel: *Emil Běžec*. Prostor, Praha 2015, 285 stran
 NOVÁK, Jan – Jaromír 99: *Zátopek ...když nemůžeš, tak přidej*.
 Argo – Paseka, Praha 2016, 208 stran

Není příliš obvyklé, aby krátce po sobě vyšly dvě publikace na totéž téma.¹ Snad je to ovlivněno i skutečností, že se právě kreslená figurka atletické legendy stala symbolem/logem českého týmu na olympijských hrách 2016 v Rio de Janeiru. Obě knihy byly podpořeny Českým olympijským výborem. Rekapituluji život Emila Zátopka. Při líčení životního osudů hlavního protagonisty je však možné najít i několik zjevných rozdílů mezi Kosatíkovou knihou a kresleným příběhem. Tím nejviditelnějším je skutečnost, že komiks končí maratonským závodem v Helsinkách 27. července 1952.

Oba autoři, resp. dvojice autorů náleží ke zkušeným a respektovaným tvůrcům. Jan Novák zaujal románovým zpracováním příběhu bratří Mašínových², za který byl v roce 2005 oceněn v kategorii Kniha roku soutěže Magnesia Litera. Jaromír 99 proslul jako kreslíř trilogie *Alois Nebel*.³ Pavel Kosatík dnes patří k nejuznávanějším autorům literatury faktu. Jeho práce vždy slibují zajímavý vhled do problematiky, kvalitní zpracování, skvělý spád děje, a co je snad nejcennější, nebojí se inovativních postupů a kladení provokativních otázek. Jinak tomu není ani u jeho zatím poslední knihy.

Emil Zátopek (1922–2000) byl mimořádnou postavou československého sportu po druhé světové válce. Vynikal zejména na tratích 5 a 10 kilometrů; nelze ale opomenout jeho výkony i na dalších vytrvaleckých distancích. Získal čtyři zlaté a jednu stříbrnou olympijskou medaili, byl třikrát mistrem Evropy, 15x mistrem Československa, byl držitelem desítek československých a 18 světových rekordů. Dvakrát se stal světovým sportovcem roku. Nezapomenutelnými jsou dodnes jeho výkony na olympijských hrách v Londýně 1948 a v Helsinkách 1952. Obdivuhodná je pak zejména skutečnost, že vyhrál svůj první maratonský běh v životě, a to jen několik dnů po triumfu na „pěťce“.

Obě publikace nenabízejí jen líčení Zátopkova života. Autoři se snaží události zasadit do dobového kontextu. Představují tak nejen zásadní předěly, ale rovněž osobnosti dějin sportu, které většina české veřejnosti dnes již téměř nezná. V souvislosti se Zátopkem však měly svou důležitost, ovlivnily například jeho výkonnostní vzestup. Jde například o jména jeho soupeřů, tréninkových partnerů nebo vzorů – právě ti dnes vystupují z historie a před čtenářem defilují v příznačných kladných či naopak záporných rolích.

Kosatík i Novák s Jaromírem 99 začínají Zátopkův příběh v rodné Kopřivnici. Představují jeho rodiče, sourozence, kamarády. Pokračují ve Zlíně (Zátopek je zde představen jako „mladý Baťův muž“) a později v armádě. Dalo by se snad trochu zjed-

1 Za posledních několik let si vybavuji pouze případ Josefa Toufara a tzv. číhošského zázraku. Mám na mysli KALOUS, Jan: *Instruktažní skupina StB v lednu a únoru 1950 – zákulisí případu Číhošť*. ÚDV, Praha 2001 a ČELOVSKÝ, Bořivoj: *Strana světa prostředky. Martyrium fanáře Josefa Toufara*. Tilia, Šenov u Ostravy 2001. Zde ale existují rozdíly ve zpracování a obě studie se spíše doplňují.

2 NOVÁK, Jan: *Zatím dobrý. Mašínovi a největší příběh studené války*. Argo – Paseka, Praha 2011.

3 Jaromír 99 – RUDIŠ, Jaroslav: *Alois Nebel – trilogie*. Labyrint, Praha 2011.

nodušeně říci, že hlavní postava knihy běhala odedávna. Jak trefně připomněli Novák a Jaromír 99 v titulu své knihy, jeho heslo znělo: *když nemůžeš, tak přidej!*

Je známo, že Zátopek si sám určoval a zvyšoval tréninkové dávky, později se staly legendárními (například střídání sprintu a volnějšího běhu, vytrvalostní běh apod.). V Novákově knize jsou názorně představeny, Kosatík je na několika místech rozebírá a obsáhleji komentuje. Vychází rovněž ze skutečnosti, že Zátopkovy postupy se v průběhu desetiletí modifikovaly a s uznáním se přenesly do moderních běžeckých metod. Zátopek měl osobitý běžecký styl – neunavitelné nohy, poněkud zvláště používal ruce a měl specifickou grimasu ve tváři.

Kosatíkova i Nováкова studie mají dvě roviny. První sportovní, druhou přidanou, ale současně s první přímo související a vzájemně se prolínající – osobní život. Zastavíme-li se krátce u první z nich, pak je nepochybné, že vytrvalec Zátopek zůstává trvalým fenoménem československé i světové atletiky, symbolem své doby, která nebyla jednoduchá. Svět totiž stál po skončení druhé světové války v troskách skutečných i mravních, v počátcích vypjatého soupeření mezi Západem a Východem.⁴ Československo se pod vedením KSČ přimklo pevně a neochvějně k linii SSSR. Tato rovina představuje například militarizaci společnosti (ale pochopitelně nejen tento aspekt), což mj. znamenalo soustředění nejlepších sportovců do středisek vrcholového sportu, včetně těch armádních. Ať to již Zátopek a jeho současníci vnímali jakkoliv, stali se po únoru 1948 svědky likvidace demokratických struktur. Mnoho lidí (sportovce nevyjímaje) odešlo dobrovolně do emigrace či exilu,⁵ jiní skončili za mřížemi. To byl i případ Jana Haluzy⁶, který se Zátopkem běhal a předával mu cenné rady. Posléze skončil jako „základní protistátní živel“ po vykonstruovaném procesu ve vězení.

Tyto aspekty oba autoři zmiňují. Kosatík tomu samozřejmě ve své studii věnuje více prostoru. U komiksu jde pak spíše o naznačené kontury, z kterých určité věci vyplývají. Novák a Jaromír 99 tak do Zátopkova příběhu zapojili nejen peripetie sportovního života, ale místy trochu (podle mě rozpačitě) právě i osud Jana Haluzy. V komiksu se také objevuje zasazení „první“ rodiny státu, tzn. rodiny prezidenta Klementa Gottwalda, do příběhu neohroženého běžce.

4 K problematice poválečné Evropy viz např. SNYDER, Timothy: *Krvavé země. Evropa mezi Hitlerem a Stalinem*. Paseka – Prostor, Praha – Litomyšl 2013; APPLEBAUMOVÁ, Anne: *Železná opona. Podrobení východní Evropy 1944–1956*. Beta – Dobrovský – Ševčík, Praha – Plzeň 2014; LOWE, Keith: *Zdivočelý kontinent. Evropa po druhé světové válce*. Paseka, Praha – Litomyšl 2015; ŠTEFANSKÝ, Michal – MICHÁLEK, Slavomír: *Milníky studené války a ich vplyv na Československo. Od Trumanovej doktríny po Vietnam*. Veda, Bratislava 2015.

5 Viz např. ROKOSKÝ, Jaroslav: Emigrace sportovců v období komunistického režimu 1948–1989. In: KALOUS, Jan – KOLÁŘ, František (eds.): *Sport v komunistickém Československu 1945–1989*. ÚSTR – ČOV, Praha 2015, s. 106–162; HALLA, Josef: Emigrace Vladimíra Černíka a Jaroslava Drobného v červenci 1949. In: tamtéž, s. 164–195 a FELDSTEIN, Petr: *Utečenci*. Práh, Praha 2014.

6 Jan Haluza (1914–2011), československý atlet, běžecký partner – trenér Emila Zátopka; promován právník. Po druhé světové válce se na Zlínsku politicky angažoval v Československé straně lidové. Po únoru 1948 byl zatčen, obviněn z úkladů o republiku a ze špionáže, ve vězení mučen a v návaznosti na proces s Miladou Horákovou odsouzen na šest let těžkého žaláře (mj. v Jáchymově). Po propuštění byl trvale sledován Státní bezpečností. V roce 1968 byl členem K 231, po pádu komunismu členem Konfederace politických vězňů ČR. V roce 2010 obdržel od prezidenta republiky Řád Tomáše Garrigua Masaryka II. třídy.

Osobní linie příběhu často souvisela se sportovním životem. Nejde zde jen o líčení rodinného života Dany a Emila Zátopkových (barvitěji opět v komiksu), ale také o různé záležitosti, které ovlivňovaly jejich zařazení v rámci Armádního tělovýchovného klubu (ATK), Dukly nebo československého sportovního hnutí obecně. Vše se odehrávalo za pozorné participace stranických a bezpečnostních orgánů tehdejšího komunistického režimu. Kosatík ale současně správně připomíná Zátopkovy levicově deklarované postoje a názory, Novák je opět pouze, nikoliv ovšem jasně, naznačuje.

Je samozřejmě lidsky sympatické, že se Emil Zátopek zastal a prosadil účast z politických důvodů diskriminovaného běžce Stanislava Jungwirtha⁷ na olympijských hrách v roce 1952. Je také zřejmé, že manželé Zátopkovi vnímali pozornost, kterou jim komunistická bezpečnost věnovala v obavě z možnosti jejich emigrace. Jistě věděli nebo si alespoň dokázali představit, co to pro ně znamená, jaký může mít takový dohled rizika a úskali.

Kreslený Zátopek zůstává v jisté ustálené rovině vyprávění. Končí, jak jsem již uvedl v úvodu recenze, v cíli maratonského běhu olympijských her 1952. Nevěnuje se tak trochu rozpačitým Zátopkovým osobním postojům nejen v pozdějších letech, ale ani kauze Milady Horákové (viz dále), do níž se hlavní hrdina příběhu také zapojil. Myslím si, že je to škoda. Mnohé tak zůstává nevysloveno, nevysvětleno, jakoby napůl cesty. Skutečně bylo cílem představit jenom něco a zbytek ani nenaznačit? Odpověď na tuto otázku ovšem znají jen autoři.

Kosatík neopomíná skutečnost, že se Zátopek dostal do registračních protokolů a záznamů některých částí Státní bezpečnosti. V prvním případě – u svazku, který na jeho jméno v letech 1954–1960 vedla vojenská kontrarozvědká⁸ – uvádí, že o povaze těchto kontaktů si nelze učinit jasnější představu, i vzhledem k tomu, že svazek byl v osmdesátých letech zničen.⁹

Ve druhém případě se pozorovací svazek (PO)¹⁰ vedený na jméno Emil Zátopek v Archivu bezpečnostních složek dochoval.¹¹ Dne 28. ledna 1976 v návrhu na jeho uložení do archivu strážmistr K. Hájek uvedl: *Na Zátopka byl založen PO svazek v roce 1974 na základě soustředěného materiálu z krizových let 1968–1969, kdy vystupoval jako pra-*

7 Stanislav Jungwirth (1930–1986) – československý atlet, který vynikal zejména na středních tratích (400, 800, 1500, 2000 a 3000 m); světový rekordman. V roce 1952 neměl z politických důvodů odjet na olympijské hry do Helsinek. Zátopek ale podmínil svůj start na OH jeho účastí. Jungwirth tam byl nakonec vyřazen již v semifinálovém běhu na 1500 metrů.

8 1. zvláštní oddělení VI. správy MV registrovalo 16. 6. 1954 pod registračním číslem 278 spis na Emila Zátopka pod krycím jménem „Macek“. Dne 7. 7. 1960 byl spis předán do Archivu Hlavní správy Vojenské kontrarozvědky pod archivním číslem A-14509. Některé materiály z tohoto spisu se dochovaly v archivním čísle 648808 MV (viz dále).

9 KOSATÍK, Pavel: *Emil Běžec*. Prostor, Praha 2015, s. 97.

10 Pozorovací svazek soustřeďoval písemnosti (např. výsledky sledování) k osobám tzv. kontrarozvědně zajímavým, tj. k osobám, které svým jednáním a postoji ohrožovaly vnitřní pořádek a bezpečnost státu.

11 Svazek byl Statisticko-evidenčním odborem Krajské správy Sboru národní bezpečnosti Praha zaregistrován 11. 6. 1974 pod registračním číslem 23471 a pod krycím jménem „Atlet“. Na konci ledna 1976 byl uložen do archivu pod číslem 648808 MV. Ve svazku se dochovaly materiály z let 1958–1976, včetně různorodých zpráv od celkem devíti tajných spolupracovníků Státní bezpečnosti.

vicový exponent. Na základě jeho postojů byl v konzolidačním procesu společnosti propuštěn z čs. armády. Vzhledem k postojům, které Zátopek zaujal po prohlášení, které bylo zveřejněno (myšleno Dva tisíce slov – pozn. autora) a zainteresanosti ÚV ČSTV na jeho osobě, navrhuji uložit PO svazek „ATLET“ reg. č. 23471 do archivu MV na dobu pěti let.¹²

Na druhou stranu je zarážející, smutné, ale současně o tehdejší době vypovídající, že si komunistický režim Emila a Danu Zátopkovy přivlastnil. Stali se ikonami úspěchů socialistického sportu, bohužel často i s osobní účastí na propagandistických kampaních. Nemám rozhodně na mysli jeho debaty, v nichž opakovaně a poutavě líčil své závody a zážitky z cest. Trochu mne však zaráží jistá kritika – nekritika poměrů v Sovětském svazu; zde odkazuji na chválu, kterou později vystřídal kritika poměrů v SSSR, po níž následovala odvolání negativních konotací a opět chvála vymožeností socialistické společnosti. Smutná je také osobní participace Emila Zátopka v kampani před popravou Milady Horákové.¹³

Zdá se mi, že by bylo pro Emila Zátopka bývalo pochopitelně jednodušší, kdyby se soustředil pouze na sportovní sféru a do politického dění nevstupoval. To ale nebylo vzhledem k jeho slávě, renomé a době možné. Zátopek se v roce 1968 osobně ztotožnil s reformním proudem uvnitř KSČ, s politikou Alexandra Dubčeka. Podepsal *Dva tisíce slov*, petici *Deset bodů*, byl v srpnových dnech 1968 viděn v rozmluvách se sovětskými vojáky v pražských ulicích, veřejně odsuzoval okupaci ČSSR, společně s dalšími zažaloval Viléma Nového, který ho nestydatě obvinil z manipulace s tzv. studeným ohněm v případě Jana Palacha.¹⁴

A zde se dostávám k tomu, co mne osobně asi nejvíce v příběhu Emila Zátopka zaujalo. Kladu si otázky: Co se to s ním stalo, že následně své podpisy pod výše uvedeny dokumenty odvolal? Co se s ním stalo, že dokonce prohlásil, že byl k podpisům zmanipulován některými svými přáteli? Co ho vedlo k tomu, že se omluvil a usmířil s Vilémem Novým před soudem? Myslím si, že za vším byl strach. Obava z existenčních následků, které se i tak dostavily – vyhazov z Dukly, jeho profesní degradace, vyloučení z komunistické strany. Návrat byl pozvolný. Emil Zátopek si ze všeho odnesl ponaučení, že se již nikdy v budoucnu nebude politicky angažovat.

Co z jeho příběhu vyplývá? Byl jedinečný, skvělý a respektovaný sportovec. Dosáhl řady nezpochybnitelných, tvrdě vydřených úspěchů. Současně se v jeho životě odráží složitost doby, v níž žil. To podle mého názoru je hlavní sdělení komiksu. Nepochybuji o tom, že i když se Novákův hrdina zastaví v roce 1952, osloví zvolená forma široké spektrum hlavně mladých čtenářů. Jestli ale správně pochopí zamýšlené a z příběhu vyplývající sdělení, skutečně nevím.

Z obou knih pak logicky preferuji studii. Z Kosatíkovy netradičně a nápaditě graficky zpracované knihy však podle mého názoru vyniká hlavně morální aspekt. Může obstát člověk takového formátu, jakým byl Emil Zátopek, v konfrontaci s to-

12 ABS, f. Svazky kontrarozvědného rozpracování – Centrála (MV-KR), svazek a. č. 648808 MV, l. 257.

13 Zde viz FORMÁNKOVÁ, Pavlína – KOURA, Petr: *Žádáme trest smrti! Propagandistická kampaň provázející proces s Miladou Horákovou a spol.* ÚSTR, Praha 2009.

14 Více viz BLÁŽEK, Petr – EICHLER, Patrik – JAREŠ, Jakub (eds.): *Jan Palach '69.* ÚSTR – FF UK – Togga, Praha 2009.

talitním režimem? Mnoho lidí se komunistickému režimu postavilo, aby při prvním střetu poslušně ohnuli hřbet, devalvovali své dosavadní názory a pozice a snažili se do budoucna „přežít“. Těch, kteří si zachovali úroveň, nepoddali se i za cenu osobních ztrát, bylo výrazně méně. Ale právě těch je třeba si dnes o to víc vážit. K nim ale Emil Zátopek bohužel nepatří.

Kosatíkův *Emil Běžec* i kreslený *Zátopek* jsou výpověďmi nejen o jednom mimořádném sportovci, ale také o nás samotných. Ptejme se proto, nejen jak jsme v režimu KSČ obstáli, ale i jak bychom se my sami zachovali ve zkouškách, kterým byl vystaven hlavní protagonista příběhu.

♦ Jan Kalous